

به نام خدا

رفتارهای پر خطر در نوجوانان

مولفان :

حامد کریمی شالقونی

مهدی قدرتی شهیدی

انتشارات ارسطو

(چاپ و نشر ایران)

۱۴۰۲

سرشناسه: کریمی شالقونی، حامد، ۱۳۶۹-
عنوان و نام پدیدآور: رفتارهای پرخطر در نوجوانان/مولفان حامد کریمی شالقونی، مهدی
قدرتی شهیدی.
مشخصات نشر: ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۲.
مشخصات ظاهری: ۲۰۰ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۰۵۶-۲
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۸۵ - ۲۰۰.
موضوع: خطر کردن (روان شناسی) در نوجوانی
Risk-taking (Psychology) in adolescence
نوجوانان -- روان شناسی
Adolescent psychology
شناسه افزوده: قدرتی شهیدی، مهدی، ۱۳۶۹-
رده بندی کنگره: RJ۵۰۶
رده بندی دیویی: ۱۵۵/۴۱۸
شماره کتابشناسی ملی: ۹۲۳۰۸۷۱
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

نام کتاب: رفتارهای پرخطر در نوجوانان
مولفان: حامد کریمی شالقونی - مهدی قدرتی شهیدی
ناشر: ارسطو (سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۲
چاپ: مدیران
قیمت: ۱۷۰۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۳۳۹-۰۵۶-۲
تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

سخنی با خوانندگان

بدون شک روش زندگی افراد و رفتارهایی که در گستره عمر از خود نشان می‌دهند به طور مستقیم یا غیر مستقیم، سلامت آنان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. متخصصین حوزه سلامت در آموزش و پرورش با ارائه شواهد تجربی محکم ثابت کرده‌اند که عمده ترین علل مرگ و میر در میان جوانان ، مربوط به مواردی است که مهم ترین عامل زیربنایی آن ها را رفتارهای آسیب زا تشکیل می دهند.

در این اثر، تلاش شده است تا والدین گرامی را از رفتارهای پر خطر در دوره نوجوانی آگاه کرده و امید داریم که هیچ نوجوانی در معرض آسیب های اجتماعی و پر خطر قرار نگیرد.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
فصل اول: نوجوانی.....	۱۱
نوجوانی.....	۱۳
خصوصیات جسمانی دوران نوجوانی.....	۱۸
خصوصیات شناختی دوران نوجوانی.....	۱۹
خصوصیات هیجانی دوران نوجوانی.....	۲۱
بحران هویت.....	۲۲
تحول شناختی.....	۲۴
تحول اخلاقی.....	۲۹
رشد اجتماعی.....	۳۲
دیدگاه‌های نظری در مورد نوجوانی.....	۳۶
فصل دوم: رفتارهای پرخطر.....	۴۰
رفتارهای پرخطر.....	۴۱
انواع رفتارهای پرخطر.....	۴۱
تفاوت‌های جنسیتی در ارتکاب رفتارهای پرخطر.....	۴۷
مدل‌ها و نظریه‌های موجود در مورد رفتارهای سالم و پرخطر.....	۴۹
دیدگاه آمادگی زیست‌شناختی برای رفتارهای پرخطر.....	۵۱
دیدگاه‌های اجتماعی - فرهنگی رفتارهای پرخطر.....	۵۲
علل گرایش به رفتارهای پرخطر در نوجوانان.....	۵۳
فصل سوم: پرخاشگری.....	۶۲
پرخاشگری.....	۶۳
اشکال پرخاشگری.....	۶۳

- کارکردهای پرخاشگری..... ۶۵
- الگوی نظری پرخاشگری..... ۶۶
- نظریه غربزی/ روان پویایی..... ۶۷
- نظریه ناکامی - پرخاشگری..... ۶۸
- نظریه یادگیری اجتماعی..... ۶۹
- نظریه انتقال برانگیختگی..... ۷۰
- الگوهای اجتماعی - شناختی و پردازش اطلاعات..... ۷۲
- الگوی عمومی پرخاشگری..... ۷۳
- مدل چندبعدی باس و پری..... ۷۴
- عوامل مؤثر بر پرخاشگری..... ۷۵
- پرخاشگری و رشد: عوامل خطر و پیامدها..... ۸۰
- پایداری..... ۸۰
- عوامل خطر و پیامدهای رشدی منفی..... ۸۰
- رویکرد موقعیتی..... ۸۲
- نقش جنسیت در پرخاشگری نوجوانان..... ۸۳
- انواع پرخاشگری..... ۸۴
- نوجوانی و خشم..... ۸۶
- نشخوار خشم..... ۸۷
- تعریف نشخوار خشم..... ۸۸
- تأثیرات نشخوار خشم..... ۸۹
- منشأ و علت خشم از دیدگاه قرآن و روایات اسلامی..... ۹۱
- شیوه‌های مدیریت خشم..... ۹۳
- مراحل مدیریت خشم..... ۹۴
- سه راهکار عمده برای مقابله با خشم..... ۹۶

۹۷..... روش مؤثر بر مدیریت خشم و کنترل آن.....

۹۹..... درمان‌های هیجان خشم.....

۱۰۰..... در صورت مواجهه با خشم دیگران چه باید کرد؟.....

۱۰۴..... فصل چهارم: قلدری.....

۱۰۵..... قلدری.....

۱۰۸..... مؤلفه‌های قلدری.....

۱۰۹..... اشکال قلدری.....

۱۰۹..... شکل مستقیم یا غیرمستقیم قلدری.....

۱۰۹..... قلدری فیزیکی.....

۱۱۰..... قلدری کلامی.....

۱۱۰..... قلدری رابطه‌ای یا اجتماعی.....

۱۱۰..... قلدری سایبری.....

۱۱۱..... آیا قلدری پدیده‌ای طبیعی است؟.....

۱۱۲..... چرا کودکان دست به قلدری و آزار دیگران می‌زنند؟.....

۱۱۳..... آیا قلدری موضوع مهمی است؟.....

۱۱۳..... چه باید کرد؟.....

۱۱۴..... ویژگی‌های قلدرها و قربانیان.....

۱۱۷..... نظریات گرایش به قلدری.....

۱۲۲..... سبب‌شناسی.....

۱۲۶..... فصل پنجم: سبب‌شناسی رفتارهای پرخطر.....

۱۲۷..... شخصیت.....

۱۲۹..... نظریه‌های شخصیت.....

۱۲۹..... نظریه‌های تیپ شناختی شخصیت کرچمر و شلدون.....

۱۳۰..... نظریه فروید.....

۱۳۰	نظریه فروم
۱۳۱	نظریه یونگ
۱۳۱	نظریه سالیوان
۱۳۲	نظریه موری
۱۳۳	نظریه راجرز
۱۳۳	نظریه صفات شخصیت
۱۳۴	نظریه آلپورت
۱۳۵	نظریه عوامل پنج‌گانه شخصیت
۱۴۰	نظریه عاملی آیزنک
۱۴۱	ناگویی هیجانی
۱۴۳	تعریف ناگویی هیجانی
۱۴۴	تاریخچه ناگویی هیجانی
۱۴۵	ویژگی‌های افراد دارای ناگویی هیجانی
۱۴۷	انواع ناگویی هیجانی
۱۴۸	مؤلفه‌های ناگویی هیجانی
۱۴۹	شیوع ناگویی هیجانی
۱۵۲	ارتباط ناگویی هیجانی با سایر بیماری‌ها
۱۵۵	تاب‌آوری خانواده
۱۵۹	عوامل تشکیل‌دهنده تاب‌آوری خانواده
۱۵۹	مراحل تاب‌آوری خانواده
۱۶۱	نظریه‌های تاب‌آوری خانواده
۱۶۴	تحول عملکرد عصب‌شناختی
۱۷۱	مؤلفه‌های عملکرد عصب‌شناختی
۱۷۳	ارزیابی عملکرد عصب‌شناختی

- ۱۷۴ عملکرد عصب‌شناختی و اختلال‌های رشدی.
- ۱۷۵ اختلال نارسایی توجه / بیش‌فعالی.
- ۱۷۶ اختلال هماهنگی رشدی.
- ۱۷۷ اختلال‌های یادگیری.
- ۱۷۸ اختلال سلوک و اختلال نافرمانی مقابله‌ای.
- ۱۷۹ رابطه با والدین.
- ۱۸۲ تعارض والد- فرزند.
- ۱۸۳ مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در تعارض بین والدین و فرزندان.
- ۱۸۴ منابع و مآخذ.

پیشگفتار

نوجوانان افرادی هستند که در گروه سنی ۱۰ تا ۱۹ سال قرار دارند. نوجوانی دوره طوفان و فشار است که در آن تغییرات مختلف جسمی و روانی صورت می‌گیرد، و شرایط و نیازهای خاص خود را دارد. افراد در این سن درگیر تغییرات جسمی، هیجانی، معنوی، و سلامت روانی می‌شوند. این تغییرات باید برای مقابله با چالش‌ها و سختی‌های زندگی متعادل باشند. اگر این تغییرات متعادل نباشند، می‌توانند منجر به مشکلات متعددی در زندگی آینده نوجوانان شوند که در این صورت مشکلات روانی و مسائل مختلف مرتبط با سلامت به وجود می‌آیند (کومار، ۲۰۱۶). نوجوانی و سال‌های اولیه جوانی دوره اوج شیوع و بروز اغلب اختلالات روانی است. یکی از هر چهار نوجوان، در هر دوره دوازده‌ماهه، مشکلات بالینی مرتبط با سلامت روانی را، با ۷۵ درصد از همه اختلالات روانی که قبل از سن ۲۵ سالگی بروز می‌کنند تجربه می‌کند. به دلیل اینکه نوجوانی یک دوره بحرانی از زندگی است، الگوهای رفتاری مهم که می‌توانند بر سراسر زندگی فرد تأثیر بگذارند، در این دوره شکل می‌گیرند. در این دوره افراد تجربه‌آموزی را می‌آموزند و از این رو با خطرهای گوناگونی روبرو می‌شوند.

رفتارهای پرخطر به مجموعه رفتارهایی مانند استعمال سیگار، مصرف الکل، مصرف مواد مخدر، داشتن رابطه جنسی، قلدری، خودکشی و خشونت گفته می‌شود که عموماً در سنین نوجوانی بروز می‌کند (دلالتگر لنگرودی، عباسعلی، طاهر و مجرد، ۱۳۹۷). رفتارهای پرخطر رفتارهایی هستند که سلامت و بهزیستی نوجوانان و جوانان را در معرض خطر قرار می‌دهند (شهبازیان خونیک، حسنی و سلیمانی، ۱۳۹۶).

1. Kumar

2- High-risk behaviors

نزدیک به یک قرن است که روان‌شناسان به‌صورت گسترده برای شناسایی عوامل پیش‌بینی‌کننده رفتارهای پرخطر در جوانان به‌عنوان رفتارهایی که احتمال نتایج منفی و مخرب جسمی، روانی و اجتماعی را افزایش می‌دهد، تلاش می‌کنند. در دوره جوانی به دلیل تغییرات جسمانی و روانی و علاقه به تجربه عوامل مختلف و جدید گرایش افراد به رفتارهای پرخطر بیشتر می‌شود (کوک، مک‌گاینز، کرایمر، گوردان، کانینگلیارو، مایستو و جاستیک^۳، ۲۰۰۶، به نقل از محمدی، تنها و رحمانی، ۱۳۹۴).

رفتارهای پرخطر شامل رفتارهایی می‌باشد که سلامت و بهزیستی نوجوانان، جوانان و سایر افراد را در معرض خطر قرار می‌دهد و پیامدهای منفی در ابعاد جسمانی، هیجانی و اجتماعی افراد بر جا می‌گذارند (تول، ویس، آدامز و گراتز؛^۴ ۲۰۱۲). بسیاری از رفتارهای پرخطر مانند سوء‌مصرف مواد، رفتارهای پرخطر جنسی و پرخاشگرانه، باعث به‌وجود آمدن هزینه‌های زیادی از جمله بیماری، جرم، عدم پیشرفت تحصیلی و هزینه‌های سازمانی می‌گردند (زوهرایان و فیلیپسون؛^۵ ۲۰۲۰؛ کالی و راهم؛^۶ ۲۰۲۱)؛ بنابراین، بررسی علل و عوامل زمینه‌ساز که باعث به‌وجود آمدن چنین رفتارهایی می‌گردد، ضروری به نظر می‌رسد.

سخنی از مؤلفین

^۳- Cook, McGinnis, Kraemer, Gordon, Conigliaro, Maisto & Justice

^۴- Tull

^۵- Zohrabian & Philipson

^۶- Cawley & Ruhm

فصل اول: نوجوانی

نوجوانی

اصطلاح نوجوانی از کلمه لاتین *adolescere* مشتق شده که به معنای «رسیدن به بزرگسالی» است. شروع آن با بلوغ است و با عهده‌دار شدن مسئولیت‌های بزرگسالی پایان می‌یابد؛ فیلسوفی می‌گوید نوجوانی با زیست‌شناسی آغاز می‌شود و با فرهنگ خاتمه می‌یابد. از این رو دوره نوجوانی ممکن است در بعضی جوامع ابتدایی‌تر، کوتاه باشد و در بعضی جوامع پیشرفته طولانی‌تر؛ شروع آن با تغییرات سریع در انتظارات و توقعات جامعه از نوجوانان یا انتقال تدریجی از نقش‌های قبلی به نقش‌های تازه همراه است. علی‌رغم چنین تنوعاتی، یکی از جنبه‌های نوجوانی همگانی است و آن را از سایر مراحل قبلی رشد جدا می‌کند و آن تغییرات جسمانی و فیزیولوژیکی بلوغ است که شروع آن را مشخص می‌کند. (خدایاری فرد، ۱۴۰۱)

سن بلوغ در محیط‌های مختلف متفاوت بوده عوامل متعددی از جمله عوامل زیستی، اجتماعی و جغرافیایی در زمان پیدایش آن دخیل است. ولی معمولاً دختران بین ۱۳ تا ۱۴ سالگی و پسران بین ۱۵ تا ۱۶ سالگی به بلوغ جنسی می‌رسند. نشانه‌بلوغ جنسی، شروع قاعدگی در دختران (خروج تخم از تخمدان) و نمایان شدن نطفه‌های زنده (اسپرما‌توزوئید) در ادرار پسران است. این دو عمل با رشد غده‌های تناسلی یعنی تخمدان در دختران و بیضه در پسران و همچنین اعضای تناسلی خارجی همراه است. (خدایاری فرد، ۱۴۰۱)

روان‌شناسی بلوغ معروف است، این مرحله را «دوران طوفان و فشار» می‌نامند. نوجوان در این دوره، تمایلات و خواهش‌های متضادی دارد؛ مثلاً با این که می‌خواهد با دوستان باشد، به تنهایی نیز علاقه‌مند است. (بیابانگرد، ۱۳۹۰) به گفته هال در هیچ سنی به اندازه نوجوانی، انسان آمادگی تغییر و تحول ندارد. به همین دلیل او به شدت بر اهمیت تعلیم و تربیت نوجوانان تأکید کرده است. وی معتقد است تمدن زمانی تحقق پیدا می‌کند

که مسئولان جامعه نوجوانان شایسته را با دقت انتخاب کنند و تحت آموزش و پرورش مناسب قرار دهند. به اعتقاد او برخی از نوجوانان به دلیل داشتن ویژگی‌های مطلوب از توان مدیریت و رهبری هم‌سالان برخوردارند؛ در حالی که برخی دیگر برای مشاغل دیگر و یا حتی کارگری مناسب‌ترند. البته حال همانند بسیاری از روان‌شناسان نسبت به توانایی‌های پسران خوش بین‌تر بود. او اعتقاد داشت دختران جوان بیشتر باید برای ازدواج و فرزندپروری آماده شوند. به نظر می‌رسد خوش‌بینی‌ها نسبت به کل دوران نوجوانی و سوگیری وی نسبت به جنسیت تا حدودی باعث کاهش اعتبار نظریه او در محافل علمی شده باشد. (احدی و جمهری، ۱۴۰۱).

برخی از نظریه‌پردازان روان‌کاوی نیز نوجوانی را وضعیتی می‌دانند که نوجوان در آن دچار اختلال روانی است. البته بررسی‌های تجربی درباره نوجوانان به‌طور کلی نشان می‌دهند که آشفتگی دوران نوجوانی بیش از حد بزرگ جلوه داده شده است. با این وجود، فرایند انتقال از کودکی به بزرگسالی، دشوار و پرکشش است. نوجوان از یک سو با سرعت بی‌سابقه‌ای بلوغ جسمی و جنسی را می‌گذراند و از سوی دیگر، خانواده، فرهنگ و جامعه از او می‌خواهند تا مستقل باشد، روابط جدیدی را با همسالان و بزرگسالان برقرار کند و آمادگی‌ها و مهارت‌های لازم را برای زندگی شغلی و اجتماعی به دست آورد. نوجوان باید علاوه بر پذیرش و سازگاری با این همه تغییر و تحول، هویت منسجمی نیز برای خود کسب کند و به سؤالات دشوار و قدیمی «من کیستم؟»، «جای من در هستی کجاست؟» و «از زندگی خود چه می‌خواهم؟» پاسخ مشخص و اختصاصی بدهد. (بیابانگرد، ۱۳۹۰)

فروید معتقد بود هدف نهایی رشد روانی - جنسی، رسیدن به رسش جنسی است و به این شکل دختران و پسران برای ازدواج و تولید مثل آماده می‌شوند. تا قبل از نوجوانی روابط عمده کودکان به حلقه خانواده و دوستان هم‌جنس محدود بوده است؛ ولی اکنون

نوجوان باید تمایلات جنسی خود را که به سوی افراد غیر از خانواده هدایت می‌شود، مهار کند و در این مورد، اصول اخلاقی حاکم بر جامعه را محترم بشمارد. همگام با تغییرات فیزیولوژیکی، نوجوان ناگزیر است از نظر روانی از والدین خود مستقل شود. کسب استقلال مستلزم انتقال مهم فردی و اجتماعی است که همواره با ناکامی‌ها و بحران‌های خاصی همراه است. به این ترتیب زیگموند فروید نیز همانند استانی هال نوجوانی را دوره‌ای از طوفان و تنش توصیف کرده است. (احدی و جمهری، ۱۴۰۱)

میلر نیوتون در کتاب نوجوانی (۱۹۹۵)، نوجوانی را دوره فرایندهای رشدی انتقال از کودکی به بزرگسالی می‌داند. این فرایندها جنبه‌های گوناگونی دارند:

اول، رشد و نمو سازمان عصبی مغز که نمود آن در تحول فرایندهای شناختی، عاطفی و رفتارها مشاهده می‌شود؛ دوم، رشد فیزیکی که شامل رشد اندازه‌های بدنی و تغییر در نیم‌رخ جسمی است؛ سوم، رشد نظام جنسی یا تولیدمثل، شامل جسمی و رفتاری؛ چهارم، رشد احساس «خود» به‌عنوان یک بزرگسال یا یک انسان مستقل و خود راهبر؛ پنجم، کسب موقعیت بزرگسالی در گروه اجتماعی یا فرهنگ؛ ششم، رشد کنترل رفتاری خود در تعامل با جامعه. (بیابانگرد، ۱۳۹۰)

به نظر اسلام، نوجوانی دوره قوت و توانایی است که در بین دو دوره ضعف و ناتوانی (کودکی و پیری) قرار گرفته: *الله الذی خلقکم من ضعف ثم جعل من بعد ضعف قوه ثم جعل من بعد قوه ضعفا و شیبه یخلق ما یشاء و هو العلیم القدیر* (محمدی و همکاران، ۱۳۹۴). اسلام نسبت به نوجوانان و جوانان عنایت خاصی داشته است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: *«أوصیکم بالشبان خیرا فإنهم أرق أفئده»*؛ به شما سفارش می‌کنم که به نوجوانان و جوانان نیکی کنید؛ زیرا آنان نازک‌دل هستند و زود رنجیده‌خاطر می‌شوند.

نوجوانان نسبت به رفتار و گفتار والدین حساس‌اند و زود برافروخته می‌شوند. اگر والدین با آنان به ملایمت رفتار نکنند و تاب تحمل آنان را نداشته باشند، اعتبار خود را نزد آنان از دست می‌دهند. امام صادق علیه‌السلام به مردی از اهل بصره چنین فرمود:

«عَلَيْكَ بِالْأَحْدَاثِ، فَإِنَّهُمْ أَسْرَعُ إِلَى كُلِّ خَيْرٍ»؛ بر تو باد که به نوجوانان توجه داشته باشی؛ زیرا آنان پیش‌قدم‌تر از سایرین در انجام کارهای نیکند. (مطهری، ۱۳۸۰)

پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله این مرحله تازه را زمان مشورت و رایزنی با نوجوان می‌دانند و می‌فرمایند: «الْوَالِدُ سَيِّدُ سَبْعِ سِنِينَ وَ عَبْدٌ سَبْعِ سِنِينَ وَ وَزِيرٌ سَبْعِ سِنِينَ»؛ فرزند در هفت سال اول، آقای خانه (دوره سیادت) و در هفت سال دوم، مطیع والدین (دوره اطاعت) و در هفت سال سوم، مشاور خانواده (دوره مشورت) است. در دوران نوجوانی، دیگر نمی‌توان تحکم نمود و با سلطه و اقتدار از او چیزی خواست. نوجوانان خود را هم‌ردیف با سایر اعضای خانواده می‌بینند و انتظار دارند که از احترام لازم برخوردار باشند. دوره بلوغ و نوجوانی زمان ابهام، سردرگمی و اشتباه‌کاری‌هاست. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله نوجوانی را نوعی جنون دانسته، فرموده‌اند:

«الشَّبَابُ شُعْبَةٌ مِنَ الْجُنُونِ» نوجوانی شعبه و شاخه‌ای از جنون است. (مطهری، ۱۳۸۰)

در دیدگاه گزل، نوجوانی در مرحله هشتم و نهم تحول رفتار بین سن یازده تا سیزده‌سالگی و سن سیزده تا شانزده‌سالگی واقع شده است. مرحله یازده تا سیزده‌سالگی مرحله‌ای است که می‌توان در آن از اولین دوره نوجوانی سخن گفت.

این دوره از مشکل‌ترین دوره‌هاست. والدین متوجه می‌شوند که کودک سازش یافته قبلی به‌کلی تغییر کرده و رفتار او متفاوت شده است. وی ترش‌رو و گوشه‌گیر می‌شود و از خود واکنش نشان می‌دهد؛ سعی می‌کند دیگران را عصبانی کند یا متوجه رفتار خود گرداند و اگر این مرحله را یک مرحله توجه به جوانب درونی بدانیم، راه اغراق نرفته‌ایم؛ زیرا در

فصل اول: نوجوانی ۱۷

این مرحله، ساختمان ذهنی و مسائل اخلاقی ذهنی با بعد جدیدی شروع می‌شوند. در این مرحله، در نظام گزل، فهرستی از رفتارهایی که به نظر دیگران نیامده است و جنبه توجیهی ندارد، ولی در حقیقت حاکی از همان بعد جدیدی است که در ذهن نوجوان ایجاد شده، فراهم آمده است. البته این حالت گرفتگی و تضاد با محیط در سن دوازده، سیزده سالگی طبق نیم‌رخ‌های روانی گزل، دایم بهتری می‌شود و مادرها رضایت بیشتری حاصل می‌کنند؛ زیرا بیش‌تر با رفتار کودک خود آشنا می‌شوند.

مرحله سیزده تا شانزده سالگی مرحله‌ای است که از سن ۱۴ سالگی شروع می‌شود، سن شکفته شدن است و کودک متوجه امور عقلانی و مذهبی و هنری می‌شود و نوعی رابطه فعال با دیگران برقرار می‌کند و حدّ نهایی این مرحله طبق ملاک‌هایی که در دست است، شانزده سالگی می‌باشد. (مطهری، ۱۳۸۰)

آنا فروید بخش عظیمی از عمر خود را در مطالعه مفاهیم مربوط به دوران نوجوانی و توسعه آن صرف کرد. به اعتقاد وی مسأله عمده نوجوان احیای نوعی تعادل بین «خود» و «نهاد» است؛ تعادلی که در زمان کودکی به وجود آمده است و در دوران بلوغ مجدد دستخوش اختلال می‌شود. وی معتقد بود در این دوران نهاد فشار بیشتری بر شخصیت نوجوان وارد می‌کند، به همین دلیل حفظ شخصیت مستلزم ایجاد هماهنگی و تعادل بیشتر بین کل ابعاد شخصیت است. به اعتقاد او دوران نوجوانی دوره احیای دوباره تمایلات عقده ادیپ و الکترا است. (فروید مدعی بود در دوره آلتی، کودکان شیفتگی خاصی به والد غیرهم‌جنس خود پیدا می‌کنند). بیداری مجدد این تمایلات نوجوان را دچار تعارض‌های درونی، اضطراب و کشمکش‌های شدیدتری می‌کند. اگر نوجوان نتواند تعارض‌های درونی خود را حل و فصل کند، دچار رفتار ناسازگارانه خواهد شد. (احدی و جمهری، ۱۴۰۱)

در دیدگاه آنا فروید، نوجوانی در مرحله هشتم تحوّل روانی واقع شده است. از نظر آنا فروید، نوجوان علیه رشته‌هایی که او را با موضوع‌های دوره کودکی وی مرتبط می‌سازند، با انکار کردن آن‌ها، با تضاد ورزیدن نسبت به آن‌ها، با جداشدن از آن‌ها و با ترک گفتن آن‌ها مبارزه می‌کند. بدین‌سان، او در مقابل جنبه پیش‌تناسلی از خود دفاع می‌کند و حاکمیت تناسلی را بر کرسی می‌نشانند. بدین روست که سرمایه‌گذاری لیبیدویی به موضوع‌های جنس مخالف در خارج از خانواده انتقال می‌یابد.

آنا فروید از این توصیف روان‌پویشی، نشانه‌هایی درباره اثرات کم‌ویش آسیب رساننده جدایی‌ها بیرون می‌کشد. اثرهایی که کم‌تر به سن واقعی کودک بستگی دارد تا به واقعیت روانی او، واقعیتی که بر حسب مرحله‌ای که در طول این خط تحوّل بدان دست‌یافته است، فرق می‌کند. (مطهری، ۱۳۸۰). از نظر نگرش و رفتار جنسی، برخی از تحقیقات (گول و گول، ۲۰۱۸، ص ۶۰۴) نشان می‌دهد که پسران در آغاز عمدتاً متمرکز بر جنبه‌های جسمی رفتار جنسی هستند و به‌تدریج متوجه جنبه‌های عمیق‌تر ارتباط اجتماعی و عاطفی می‌شوند، درحالی‌که برای دختران هدف‌های مربوط به تعلق عاطفی و ارتباط اجتماعی اهمیت بیشتری دارد و در مراحل بعدی است که جنبه‌های جسمی رفتار برایشان اهمیت پیدا می‌کند. این تفاوت جنسیت در شکل‌گیری هویت را می‌توان به شکل‌های مختلف تبیین کرد. اگر بخواهیم نظریه تحلیل روانی را اساس این تبیین قرار دهیم، باید بگوییم که انرژی پسران عمدتاً جهت‌گیری خارجی دارد و به کنترل و تسلط بیرونی متمرکز است، درحالی‌که انرژی روانی دختران عمدتاً متوجه دنیای درونی و عاطفی است. (بیابانگرد، ۱۳۹۰)

خصوصیات جسمانی دوران نوجوانی

در دوره نوجوانی آهنگ رشد سریع‌تر شده و کودک پر جنب‌وجوش دوره قبل به فردی فعال خستگی‌ناپذیر تبدیل می‌شود. دگرگونی‌های عمیقی در نوجوان به وجود می‌آید و

شکل و ظاهر دائمی پدیدار می‌شود. وزن بدن نوجوان افزایش چشمگیری یافته و قد او به مرحله نهایی می‌رسد. تغییرات خاصی در فیزیولوژی پسر و دختر پدید می‌آید و ویژگی‌هایی جنسی در آن‌ها نمایان می‌شود. خصوصیات اولیه و ثانویه در این دوره در نوجوان هویدا می‌شود. در این دوره رشد حرکتی نوجوان به دلایل مختلف، از جمله تغییرات بدنی تا حدی کند می‌شود و نوجوان در خود نوعی احساس کسالت و بی‌رمقی می‌کند. عوامل متعددی در سرعت رشد قد تأثیر می‌گذارند که عبارت‌اند از نزدیکی به بلوغ، سن، وراثت و محیط. در این دوره افزایش وزن بدن خیلی بیشتر از قد است. ویژگی‌های فیزیولوژیکی نوجوان در رفتارش بسیار مؤثر واقع می‌شود. علائم جسمانی و روانی دوران بلوغ، موجب اضطراب و نگرانی نوجوان می‌شود.

بلوغ جنسی دختران، تقریباً دو سال زودتر از پسران ظاهر می‌شود و استخوان به آخرین مرحله رشد خود نزدیک می‌شوند قد بلندتر می‌شود و هماهنگی لازم بین اندام‌ها و عضلات به وجود می‌آید. به سبب اشتهاى زیاد، میل به خوردن زیاد می‌شود، به همین جهت، نوجوان به علت نیاز به کالری بیشتر، باید به قدر کافی از مواد کلسیم‌دار و پروتئینی استفاده کند. در دوره نوجوانی قلب به اندازه کافی رشد می‌کند. دختران در دوره نوجوانی از لحاظ وزن و پسران از لحاظ قد رشد بیشتری می‌کنند (نجاتی، ۱۳۹۲).

خصوصیات شناختی دوران نوجوانی

رشد و تکامل شناختی در دوران نوجوانی به‌کندی صورت می‌گیرد و تقریباً رشد دستگاه عصبی به میزان بزرگسالان می‌رسد. نوجوان به استدلال و فهمیدن بسیار توجه دارد و اگر تجربه نیز چاشنی کارهای او باشد می‌تواند به حل مسائل زیادی بپردازد. به‌طورکلی این دوره از رشد به دوره هوش انتزاعی یا عملیات منطبق‌صوری معروف است. در این دوران یک سلسله تغییرات و دگرگونی‌های اساسی و بنیادی در دستگاه روانی نوجوان به وجود می‌آید. علاوه بر تکیه روی واقعیات، تخیل وی نیز گسترش می‌یابد و او با اندیشه، حوزه

شناختی خویش را وسعت می‌دهد. به مطالعه آثار هنری، ادبی، علمی و... علاقه‌مند شده و به پیشرفت‌های علمی، مسائل اقتصادی، سیاسی و تکنولوژی حساس می‌شود. رغبت نوجوانان به خواندن‌ها برحسب سن، محیط، جنس، احتیاج و تجربه‌های قبلی باهم تفاوت دارد. همچنین نوجوان در دوره نوجوانی با کسب تجربیات متعدد موفق می‌شود در حل مسائل پیچیده از شیوه‌های علمی استفاده کند.

تفکر منطقی^۷، مستدل و نوجویی از ویژگی‌های دوران نوجوانی است. عملیات ذهنی که او در این دوره انجام می‌دهد، عملیات فرضی - استنتاجی است و فرضیات می‌تواند پایه عمل ذهنی او قرار گیرد. همین‌طور او می‌تواند به صورت لفظی بین قضایا (قضایایی که در حالت انتزاعی قرار دارند) روابط برقرار کرده و نتیجه‌گیری کند. نوجوان هم‌زمان با رشد و دگرگونی‌های بدنی، مهارت‌های مختلفی در زمینه‌های عقلی و ادراکی کسب می‌کند و ذوق و لطافت او گسترش می‌یابد. در این دوره، هوش نوجوان به حداکثر رشد خود می‌رسد و به منطق نمادی، فکر مجرد و پیچیده دست یافته و از تجزیه و تحلیل مسائل ذهنی آگاهی حاصل می‌کند.

نوجوان برای دوستی و یگانگی ارزش فوق‌العاده‌ای قایل می‌شود و سعی در گسترش آن در جمع دارد. او قادر می‌شود که نتیجه‌گیری منطقی و اصولی از موضوعی خاص، داشته باشد و رویدادهای مختلف را به روش‌ها و راه‌های مختلف تعبیر و تفسیر کند. او آرزوها و آرمان‌های عالی دارد و با والدین خود اختلاف عقیده پیدا می‌کند. بیشتر رؤیایی و خیال‌پرداز است و سعی می‌کند با رؤیا زندگی کند. استعداد‌های هنری و علاقه شغلی کم‌کم در این دوره پیدا می‌شود و او به فکر تشخیص و انتخاب افتاده و زمینه‌های شناخت و تجربه‌اش افزایش یافته و وسیع‌تر می‌شود (نجاتی، ۱۳۹۲).

7. logical thinking